

„Network” versus „meshwork”: arhitectura și transdisciplinaritatea fenomenologică între virtualitate și realitate

Cuprins

1. Introducere: disciplinaritate, multidisciplinaritate, pluridisciplinaritate, interdisciplinaritate, transdisciplinaritate (Erich Jantsch, Basarab Nicolescu, Julie Thompson Klein)

2. Transdisciplinaritatea între științe exacte și științele umane: *subiect și obiect* (Gianni Vattimo, Jeff Malpas); *cartografierea cognitivă* (Fredric Jameson); *post-disciplinaritatea* (Bruce B. Janz)

3. Transdisciplinaritatea între gândirea radicală și gândirea slabă (Jean Baudrillard, Gianni Vattimo, Michel Serres)

4. Transdisciplinaritatea între realitate și virtualitate (Martin Steinmann, Gianni Vattimo, Paul Virilio, Manuel Castells, Giovanna Borradori, Lars Spuybroek)

5. Transdisciplinaritatea la limita disciplinei: între network și meshwork (Tim Ingold și Mark Linder)

6. Concluzie: transdisciplinaritatea ca integrare, tensiune și mediere în cunoașterea arhitecturală

1. Introducere:

disciplinaritate,
multidisciplinaritate,
pluridisciplinaritate,
interdisciplinaritate,
transdisciplinaritate

Introducere: disciplinaritate,
multidisciplinaritate, pluridisciplinaritate,
interdisciplinaritate, transdisciplinaritate

Erich Jantsch (1929-1980)

- **Disciplinaritate:** „specializare în izolare”

- **Multidisciplinaritate:** discipline laolaltă și „lipsă de cooperare”
- **Pluridisciplinaritate:** „cooperare fără coordonare”

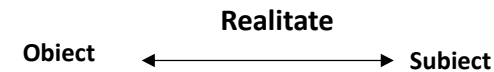
- **Interdisciplinaritate:** „coordonare printr-un concept de nivel mai înalt”
- **Transdisciplinaritate:** „coordonare la niveluri multiple a întregii educații / sistem de inovație” prin „echilibrul ecologic” și „dezvoltarea ciclică”

- *Sisteme* („know-**where**-to”): ex. sistemele de viață urbană
- *Funcționalitate* („know-**what**”): ex. locuirea / habitat
- *Discipline* („know-**why**”): ex. arhitectura, planificarea urbană etc.

Introducere: disciplinaritate,
multidisciplinaritate, pluridisciplinaritate,
interdisciplinaritate, transdisciplinaritate

Basarab Nicolescu (n. 1942)

- **Pluridisciplinaritatea:** „studierea unui obiect dintr-una și aceeași disciplină prin intermediul mai multor discipline deodată”, cu finalitate disciplinară
- **Interdisciplinaritatea:** „transferul metodelor dintr-o disciplină în alta”, cu sau fără generarea unor discipline noi
- **Transdisciplinaritatea:** „atitudine care se referă la ceea ce se află în același timp și *între* discipline, și *înăuntrul* diverselor discipline, și *dincolo* de orice disciplină.
- înțelegerea lumii prezente + *unitatea cunoașterii*”
- *transdisciplinaritatea se bazează pe 3 principii: (1) realitatea multiplă, (2) terțul inclus și (3) complexitatea*
- pedagogia transdisciplinară (Comisia internațională a educației pentru secolul al XXI-lea, UNESCO) :
- „[...] cei patru stâlpi ai unui nou tip de educație: a învăța să cunoști, a învăța să faci, a învăța să trăiești alături de ceilalți și a *învăța să existe*”

Introducere: disciplinaritate,
multidisciplinaritate, pluridisciplinaritate,
interdisciplinaritate, transdisciplinaritate

Basarab Nicolescu

Niveluri diferite ale Realității = sfera Obiectului

Nivel al Realității: „un ansamblu de sisteme invariant la acțiunea unui număr de legi universale” (ex. corespondența dintre fizica clasică și economia marxistă)

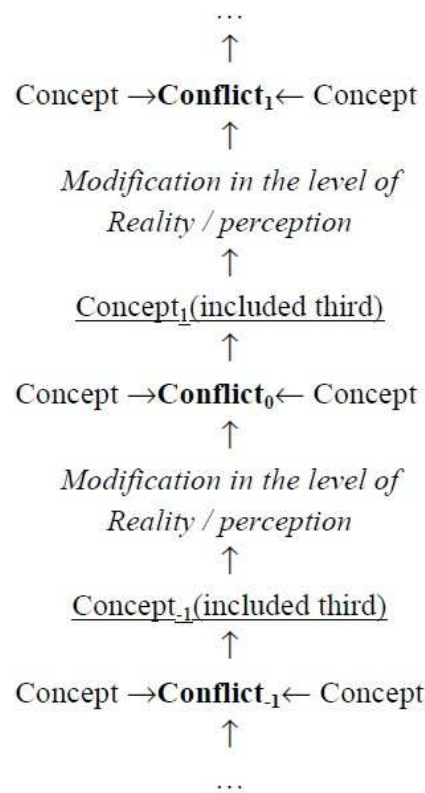
Diferența dintre niveluri: schimbarea legilor fundamentale în momentul trecerii de la un nivel la altul

Niveluri diferite ale Percepției = sfera Subiectului (Edmund Husserl)

Nivel de percepție = mediere între Realitate și sinele subiectului care o analizează, proiecția acelei Realități în gândirea și înțelegerea subiectului care *nu poate niciodată distinge între percepția propriu-zisă și ceea ce este perceput*

Terțul inclus; Ștefan Lupașcu (1900-1998), logica non-aristotelică (1951); principiu necesar în situațiile de conflict ireconciliabil între două concepte opuse pe același plan al Realității

- transcenderea conflictului prin glisarea într-un alt plan al Realității: *injectarea unui flux de informație*

Reality₁ → Future₁ ← Perception₁
 Reality₀ → Present₀ ← Perception₀
 Reality₋₁ → Past₋₁ ← Perception₋₁

„Realitatea nu este doar o construcție socială, consensul unei colectivități, un acord intersubiectiv. Ea are de asemenea o dimensiune trans-subiectivă, în măsura în care un simplu fapt experimental poate ruina cea mai frumoasă teorie științifică”.

Introducere: disciplinaritate,
multidisciplinaritate, pluridisciplinaritate,
interdisciplinaritate, transdisciplinaritate

Basarab Nicolescu

„Logica terțului exclus este cu siguranță valabilă pentru situații relativ simple, ca de exemplu circulația mașinilor pe o autostradă: nimeni nu caută să introducă, pe o autostradă, un al treilea sens față de sensul permis și cel interzis. În schimb, logica terțului exclus este nocivă în cazurile complexe, ca de exemplu în domeniul social sau politic”.

„Dacă viziunea noastră asupra lumii se schimbă, și lumea se schimbă”.

Ecologia transdisciplinară = armonia dintre Realitate și percepție, sau dintre real și imaginar

Sacrul: infinitul devenirii nivelurilor de realitate, ceea ce se sustrage oricărei raționalizări, alteritatea absolută, acceptarea limitării cunoașterii și percepției noastre asupra lumii

Arta: „trans-percepție” care face posibilă „o **înțelegere globală nediferențiată** a ansamblului nivelurilor de Realitate”

Deontologie transdisciplinară: „recunoașterea caracterului **a-topic** al transdisciplinarității”

Extremele „inferioare” și „superioare” ale nivelurilor de Realitate sunt unite în dimensiunea sacră (transcendentă), celebrând astfel concilierea subiectului cu obiectul și completitudinea deschisă a Universului

Introducere: disciplinaritate,
multidisciplinaritate,
pluridisciplinaritate, interdisciplinaritate,
transdisciplinaritate

Basarab Nicolescu (n. 1942)

- „*Transdisciplinaritate teoretică*”: metodologie bine definită și medierea opozițiilor prin terțul inclus
- „*Transdisciplinaritate fenomenologică*”: conectarea principiilor teoretice cu datele experimentale deja observate, pentru a se putea prevedea rezultatele următoare
- „*Transdisciplinaritate experimentală*”: obținerea acelorași rezultate în condițiile efectuării acelorași experimente

Basarab Nicolescu, „Transdisciplinarity – past, present and future” (2006):

„De fapt, cu foarte puține excepții – Husserl, Heidegger sau Cassirer – gânditorii moderni și post-moderni au transformat gradual Subiectul într-un subiect gramatical. Subiectul e azi doar un cuvânt într-o frază . Dincolo de discipline, noi trebuie să găsim în mod precis interacțiunea subiect-obiect și transcendența subiectului.”

Introducere: disciplinaritate,
multidisciplinaritate,
pluridisciplinaritate, interdisciplinaritate,
transdisciplinaritate

Basarab Nicolescu (n. 1942)

- cultura, spre deosebire de tehnostiință, are avantajul acoperirii tuturor domeniilor (Realitatea multiplă, percepția multiplă și terțul inclus)
- dialogul dintre domenii poate avea loc numai atunci „când există o conversație a tehnostiinței orientată către valori, de ex. atunci când **cultura tehnostiințifică devine o adevărată cultură**”
- *Stellenbosch University în Africa de Sud (lângă Cape Town)– program de studii transdisciplinare doctorale*
- Lynedoch EcoVillage Development, Stellenbosch University – dezvoltare urbană sustenabilă integrată, conectând „obiectivele sociale, economice și ecologice în același timp cu incorporarea tehnologiilor care acoperă sectoarele energiei, apei, deșeurilor, igienei și materialelor de construcție”

postmodernismul
a relativizat
conceptul de
valoare în filosofie
și axiologia
metafizică:
Nicolescu
reacționează la
„condiția
postmodernă”

Introducere: disciplinaritate, multidisciplinaritate, pluridisciplinaritate, interdisciplinaritate, transdisciplinaritate

Julie Thompson Klein (1944-2023)

- diferențierea dintre „cunoașterea științifică” (focalizată pe „explicație”) și „studiile umaniste” (activate prin „interpretare”)
- interdisciplinaritatea produsă de mișcările structuraliste și poststructuraliste în studiile literare continentale și americane, după 1960
- critica raționalității utilitare și a intereselor birocratice care urmăresc să transforme universitatea într-un nou fel de corporație în serviciul pieței de consum existent
- formele „critice” de interdisciplinaritate au coexistat cu cele „instrumentale”
- post-disciplinaritatea sau anti-disciplinaritatea: Bill Readings, *The University in Ruins (1996)*; Jean-Francois Lyotard, *The Postmodern Condition (1979)*

Introducere: disciplinaritate,
multidisciplinaritate, pluridisciplinaritate,
interdisciplinaritate, transdisciplinaritate

Julie Thompson Klein (1944-2023)

Interdisciplinaritatea:

- „traversează granițe”
- „explorează” prin noi „unelte” de cunoaștere combinate inventiv
- „traduce” concepte

Interdisciplinaritate neinstituționalizată:

- echipe spontane și acțiuni de diseminare
- „cartografierea cognitivă” împletește activitatea expertului cu aceea a non-expertului, negociind printre limbajele existente sau inventând limbaje hibride

Interdisciplinaritatea este determinată contextual:

- politici conservatoare: rezolvarea de probleme
- politici liberale: interacțiunea armonioasă și negocierea problemelor, menținând structurile existente de organizare
- politici radicale: disidența de la „bază” spre „vârf”

Introducere: disciplinaritate,
multidisciplinaritate, pluridisciplinaritate,
interdisciplinaritate, transdisciplinaritate

Julie Thompson Klein (1944-2023)

„Notes Toward a Social Epistemology of Transdisciplinarity”
(1994)

- aplicarea principiilor propuse de Steve Fuller, *Social Epistemology* (1988): complexitate, hibridizare și non-liniaritate
- procesul integrativ al comunicării între discipline se bazează pe **diferență și pe „structura acord-dezacord”**, luând în considerare posibile neînțelegeri și aspecte care nu pot fi prevăzute
- **împărtășirea „conceptelor de graniță”** în relație atât cu științele exacte cât și cu științele sociale”
- **noile concepte generează conexiuni / pasaje între granițele tradiționale**
- identitatea disciplinară repositionată față de întregul cunoașterii

Introducere: disciplinaritate,
multidisciplinaritate, pluridisciplinaritate,
interdisciplinaritate, transdisciplinaritate

Julie Thompson Klein (1944-2023)

„Integration, Evaluation, and
Disciplinarity” (2000)

- transdisciplinaritatea constituie o parte din identitatea altor câmpuri de studiu, precum filosofia și antropologia – care presupun în abordările lor meta-modele explicative
- critica predominanței modelului matematic, a teoriei sistemelor sau a tehnicilor analitice holistice
- **integrarea perspectivelor conflictuale, complexe și contingente asupra lumii acumulate istoric**

Introducere: disciplinaritate,
multidisciplinaritate,
pluridisciplinaritate,
interdisciplinaritate,
transdisciplinaritate

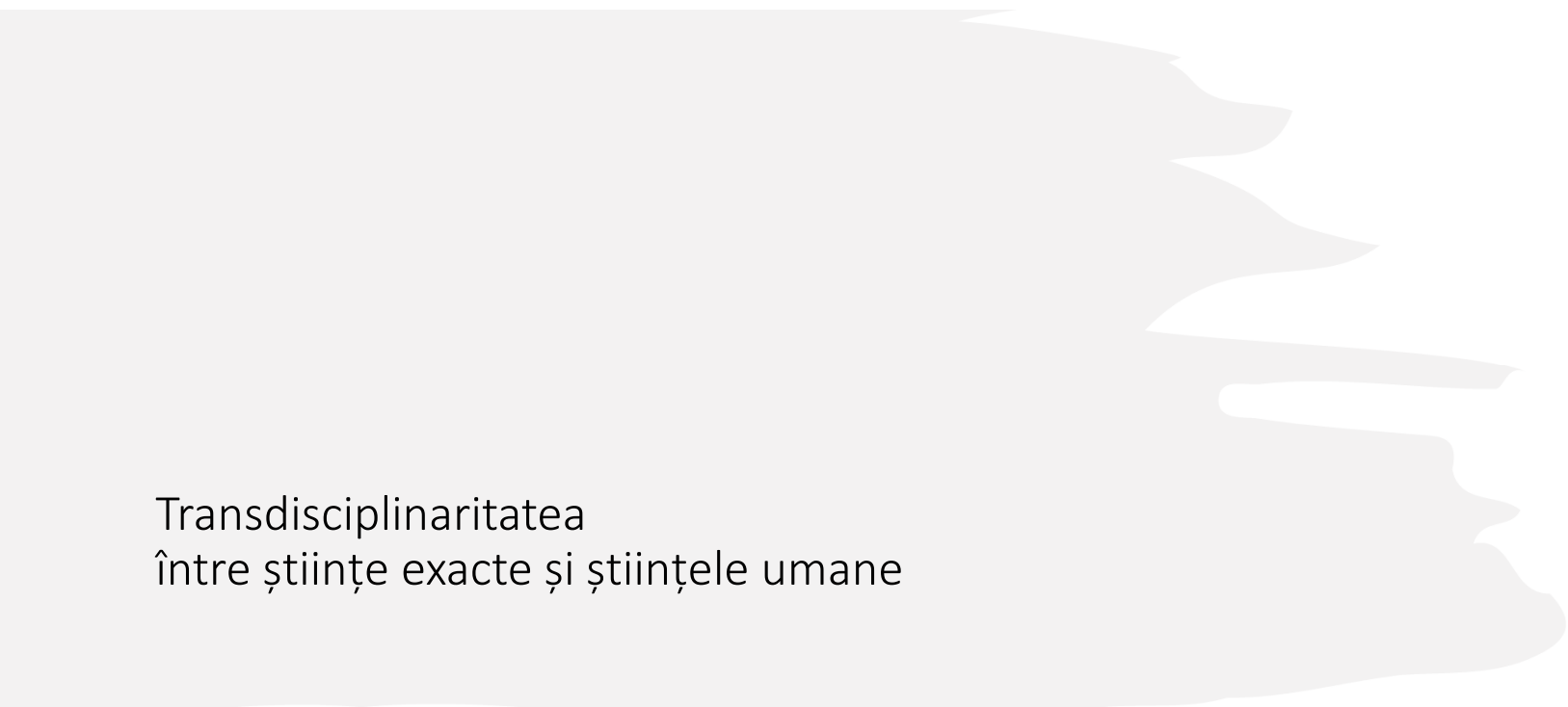
Julie Thompson Klein (1944-2023)

„Prospects of Transdisciplinarity” (2004)

- transdisciplinaritatea este necesară în domenii eterogene și complexe, în directă legătură cu mediul natural: ex. planificarea regională și urbană
- presiunea problemei globale ecologice și dezbaterile din jurul sustenabilității
- unificarea culturilor științifice și umaniste, articulând epistemologia cu hermeneutica

CIRET (Centrul Internațional de Cercetare și Studii Transdisciplinare, din Paris) (<https://ciret-transdisciplinarity.org/>)

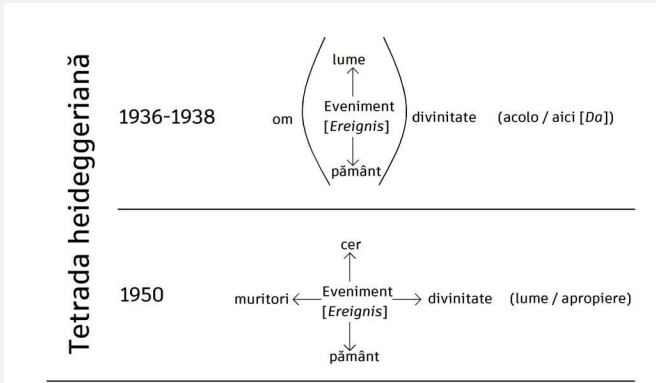
**Network for Transdisciplinary research
(<https://transdisciplinarity.ch/>)**

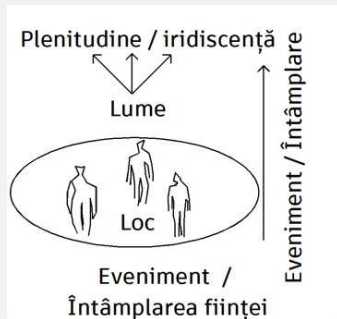
Transdisciplinaritatea
între științe exacte și științele umane

Transdisciplinaritatea între științe exacte și științele umane

Caracterul **topologic** al relației dintre subiect și obiect la Jeff Malpas și Gianni Vattimo

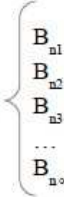

Jeff Malpas

Gianni Vattimo

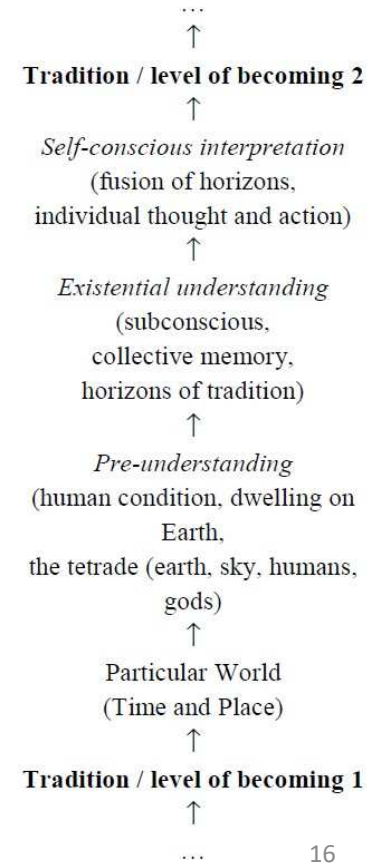
being(b_n) → *Dasein* (D_n) ← Being

b_n = *particularity*, objects and subjects in the world

B_n = *multiplicity*, inexhaustible interpretation

D_n = a particular subject situated in a specific time and place, capable to make the *ontological difference* between beings and Being, and to exercise interpretation

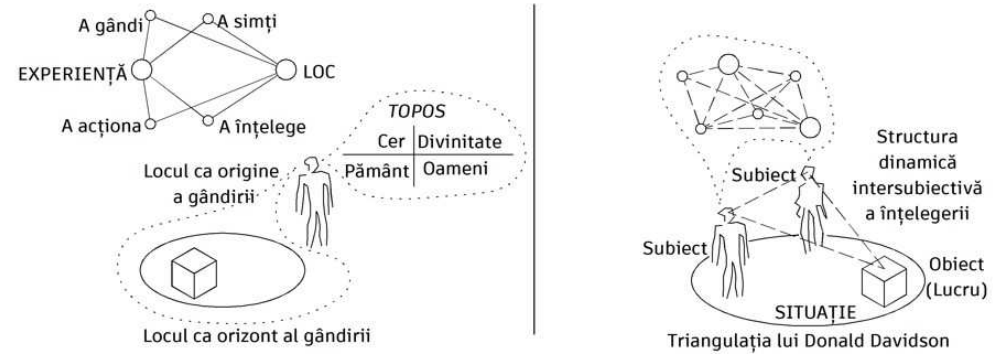

Transdisciplinaritatea între științe exacte și științele umane

Jeff Malpas

Ontologia arhitecturii

- „a gândi lucruri”: M. Heidegger, „Construire, locuire, gândire” (1951) „construire”, „locuirea” și „gândirea” devin „lucruri” prin limbaj, nu „concepte”
- a gândi = a rămâne cu lucrurile și cu limbajul; limbajul aparține de lucruri
- angajamentul cu lucrurile este un angajament cu spațiul limitat care se deschide prin limbaj și cu limbajul; limbajul face parte din lume și loc
- limbajul nu poate deveni „obiect”, nu livrează idei arhitecturale, ci atrage construirea în *domeniul ființei* de care orice lucru aparține
- domeniul are caracter topologic, este un loc delimitat
- investigare ontologică și topologică = urmărirea unui *parcurs* către domeniul originar al ființei

Transdisciplinaritatea între științe exacte și științele umane

Jeff Malpas

Ontologia arhitecturii

- ontologia **nu** este un mod specific de analiză care delimitează categorii arhitecturale, niveluri de practică sau elementele de bază ale formei construite
- **ontologia urmărește arhitectura ca mod de a răspunde locului prin modul de configurare spațială și construire**
- **arhitectura înțeasă ontologic contribuie la modul în care locul ne apare / se înfățișează**
- **condiția ființei umane în lume:** modul cum locuim
- **funcția etică a arhitecturii** definită ontologic și topologic

ABSTRACT

Idee

Obiect

Spațiu

METAFIZIC

CONCRET

Prezență

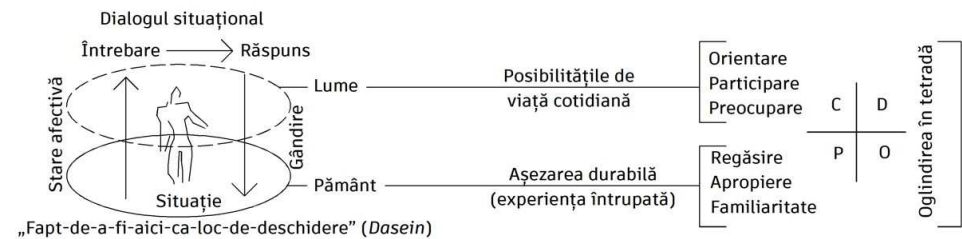

Lucru

Loc

POSTMETAFIZIC

Transdisciplinaritatea între științe exacte și științele umane

Cartografierea cognitivă:

- descrie modul de „funcționare” al teoriilor culturale
- extrage „scheme cartografice” ale gândirii
- explică și interpretează conceptele folosite ca „instrumente”
- abordează critica relațiilor între concepte
- cultivă modelului unei societăți mai bune
- identifică „buzunare” de rezistență alternativă împotriva omogenizării culturii
- articulează localul cu globalul

Teoria = construcția și contextualizarea narativă a punctelor de vedere în cadrul discursiv

Ideologia = mediatorul între individual și colectiv, între inconștient (viața imaginară) și conștient (viața reală)

Transdisciplinaritatea între științe exacte și științele umane

Bruce B. Janz

„Transdisciplinarity as a model of Post/Disciplinarity” (1998)

- Basarab Nicolescu și filosofia mistică luterană a lui Jakob Boehme (1575-1624)
- caracterul axiomatic și utopic al „Cartei transdisciplinarității” (1994): liberalism, ecologism, holism, metafizică „însușite în lipsa unei fundații teoretice necesare pentru ele”
- pretențiile Cartei (deschiderea tolerantă, necesitatea unui orizont transistoric, luarea în serios a tuturor culturilor, etc.) sunt de fapt „fragmente deconectate de la poziții intelectuale mai largi”
- „Cine spune ce este și ce nu este constructiv în mod esențial?”
- Carta Transdisciplinarității descrie parametrii necesari pentru a iniția dialogul între discipline: „atitudine deschisă”, „toleranță”, „diversitate”, „rigoare”; *cum pot fi acești parametri verificați și legitimați?*

The Charter of Transdisciplinarity

Basarab Nicolescu

1994

Manifesto of Transdisciplinarity, 1994, signed by B. Nicolescu, E. Morin and L. de Freitas

Article 1:

Any attempt to reduce the human being by formally defining what a human being is and subjecting the human being to reductive analyses within a framework of formal structures, no matter what they are, is incompatible with the transdisciplinary vision.

Transdisciplinaritatea între științe exacte și științele umane

Bruce B. Janz: hermeneutica dialogală

- înrădăcinarea fenomenologică a interpretării în lumea vieții: **regulile derivă din conversație**
- transdisciplinaritatea și hermeneutica pot colabora cu succes, dar fără să urmeze modelul lui Boehme
- realitatea cu mai multe niveluri = „jocul limbajelor” la Ludwig Wittgenstein
- hermeneutica = „instrument” de revizitare critică a discursului transdisciplinarității
- hermeneutica: teoria critică, poststructuralism și fenomenologie
- **hermeneutica dialogală (fenomenologică) respinge ideea postmodernă a limbajului imaginat ca un simplu construct social**
- **fenomenologia are capacitatea de a-și investiga presuposițiile pentru „a reflecta la propria structură teoretică ca parte a conversației”**

Transdisciplinaritatea între științe exacte și științele umane

Bruce B. Janz, „Is Place a Text?” (2017)

„Cum este posibilă înțelegerea și cum se implementează practic?”

„Cum explicăm contextul de înțelegere?”

- „textul” și „textualitatea”: concepte fundamentale în filosofie
- hermeneutica filozofică contemporană a depins de metafora textualității (Jacques Derrida: „totul este text”)
- textele nu există doar într-un singur spațiu cultural; ele sunt teoretizate și fac parte din practici culturale

H.-G. Gadamer: „fiecare operă de artă, nu numai literatura, trebuie înțeleasă ca orice alt text care necesită înțelegere... Estetica trebuie absorbită în hermeneutică.”

- *textualitatea este însăși natura înțelegerii sub orice formă și are o anumită istorie și o formă specifică*

Transdisciplinaritatea între științe exacte și științele umane

Bruce B. Janz, „Is Place a Text?” (2017)

Locul și textualitatea

- locul, mai mult decât un „text”, este *un mod de interogare și un domeniu / o regiune de interogare* (E. Casey, J. Malpas)
- metafora textualității *descrie anumite trăsături ale locului prin interogare și privilegiază unele moduri de înțelegere*
- textul este o inscripție, dar are rădăcini similare cu cuvinte precum „textil” și „textură”
- în latină: textul se referă la ceva care este țesut sau fabricat
- M. Heidegger: ființa însăși devine hermeneutică - purtătoare de *mesaje (semnificații)*
- H.-G. Gadamer întemeiază această ființă în *tradiție*, într-un cadru propriu, fără a considera cadrul ca fiind determinant sau strict cauzal
- P. Ricoeur: un text este „discurs fixat prin scriere”, o *păstrare a textualității*

Transdisciplinaritatea între științe exacte și științele umane

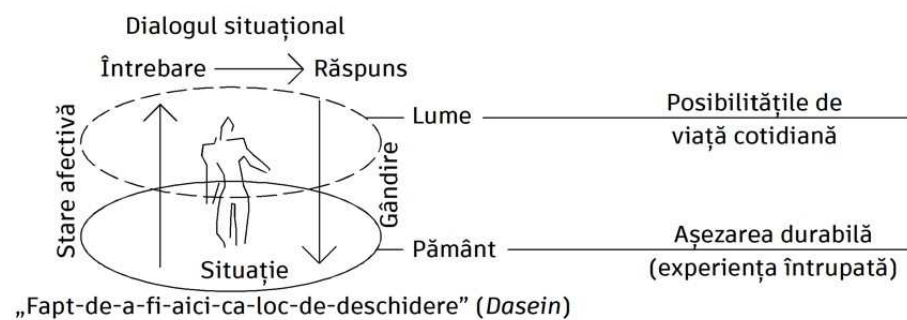
Bruce B. Janz, „Is Place a Text?” (2017)

Locul și textualitatea

- Jeff Malpas: locul - concept de bază în hermeneutică; dezvoltarea conceptului de „topologie a ființei” la Heidegger
- locul este pur și simplu un tip specific de text sau poate contextul necesar tuturor textelor
- „citim” locuri; le „scriem” individual și colectiv
- locurile nu sunt doar semnificative, ci *sunt structura sensului, contextul în care se întâmplă sensul*
- textele sunt spațiul de înțelegere pentru hermeneutică

Textele și locurile sunt o inscripție: o „fixare” a discursului, intenționat sau nu

- poteca printr-o pădure înscrie un spațiu social; arhitectura ordonează spațiul și, făcând asta, sugerează practici, chiar dacă rămâne deschisă la „lecturi” transgresive asupra aspectelor fizice ale spațiului

Cosmin Caciuc: „Network” versus „meshwork”

Transdisciplinaritatea între științe exacte și științele umane

Bruce B. Janz, „Is Place a Text?” (2017)

Locul și textualitatea

Textele și locurile implică multiplicitatea lecturilor

- viața locului ar însemna traversarea căilor care au fost trasate înainte, dar și crearea de noi căi, transgresând lecturile evidente sau prescrise ale locurilor, menținând *spiritul locului*

Textele și locurile sunt mărginite de un orizont

- locurile și textele evidențiază o lume, depind de o tradiție; există orizonturi de sens și prejudecăți pentru ambele

Textele și locurile implică reflexivitate

- o lectură arată un *mod de a fi* și prejudecățile personale în interpretare: textul, precum locului, este structurat în raport cu propria noastră subiectivitate, atât la nivel individual, cât și social

Transdisciplinaritatea între științe exacte și științele umane

Bruce B. Janz, „Is Place a Text?” (2017)

Locul și textualitatea

Textele și locurile depind de o materialitate

- locurile și textele sunt înscrise în medii materiale, într-un mod care poate fi citit diferit de diferiți oameni, care poate fi rescris și reinterpretat
- „spațiul digital”: referința la activități concrete în spațiul material

Textele și locurile depind de seturi de convenții, tipologii

- romanul, poezia, nuvela etc. / casa, magazinul comercial, biroul, parcul etc.
- noutatea absolută a genurilor nu este posibilă în totalitate, deoarece înțelegerea necesită elemente familiare (de ex. avangarda estetică)

„Harta Internetului” nu spune nimic despre *locurile* și activitățile concrete în spațiul material de care cyber-spațiul-timp este legat inevitabil

Transdisciplinaritatea între științe exacte și științele umane

Bruce B. Janz, „Is Place a Text?” (2017)

Locul și textualitatea

Textele și locurile implică încredere și suspiciune

- semnificațiile pot fi evidente unora sau ascunse altora; locurile pot fi banale sau profunde, la fel ca textele

Textele și locurile depind de starea afectivă

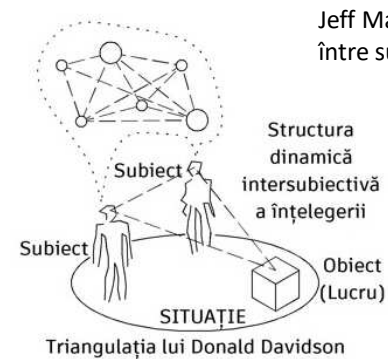
- afectivitatea = orientarea către alteritate, care ne predispune la reacții emoționale; este mai mult decât doar o subiectivitate interiorizată; *apare în întâlnirea altuia, ca mod de înțelegere a alterității*
- *nu există nicio regăsire a unui „original” în texte sau locuri*
- atâta în texte, cât și în locuri ne regăsim confrunțați în cadrul tradiției cu un lanț nesfârșit de aspecte trecute

Transdisciplinaritatea între științe exacte și științele umane

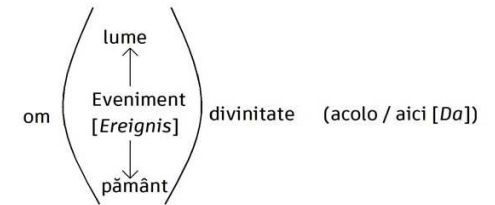
Bruce B. Janz, „Is Place a Text?” (2017)

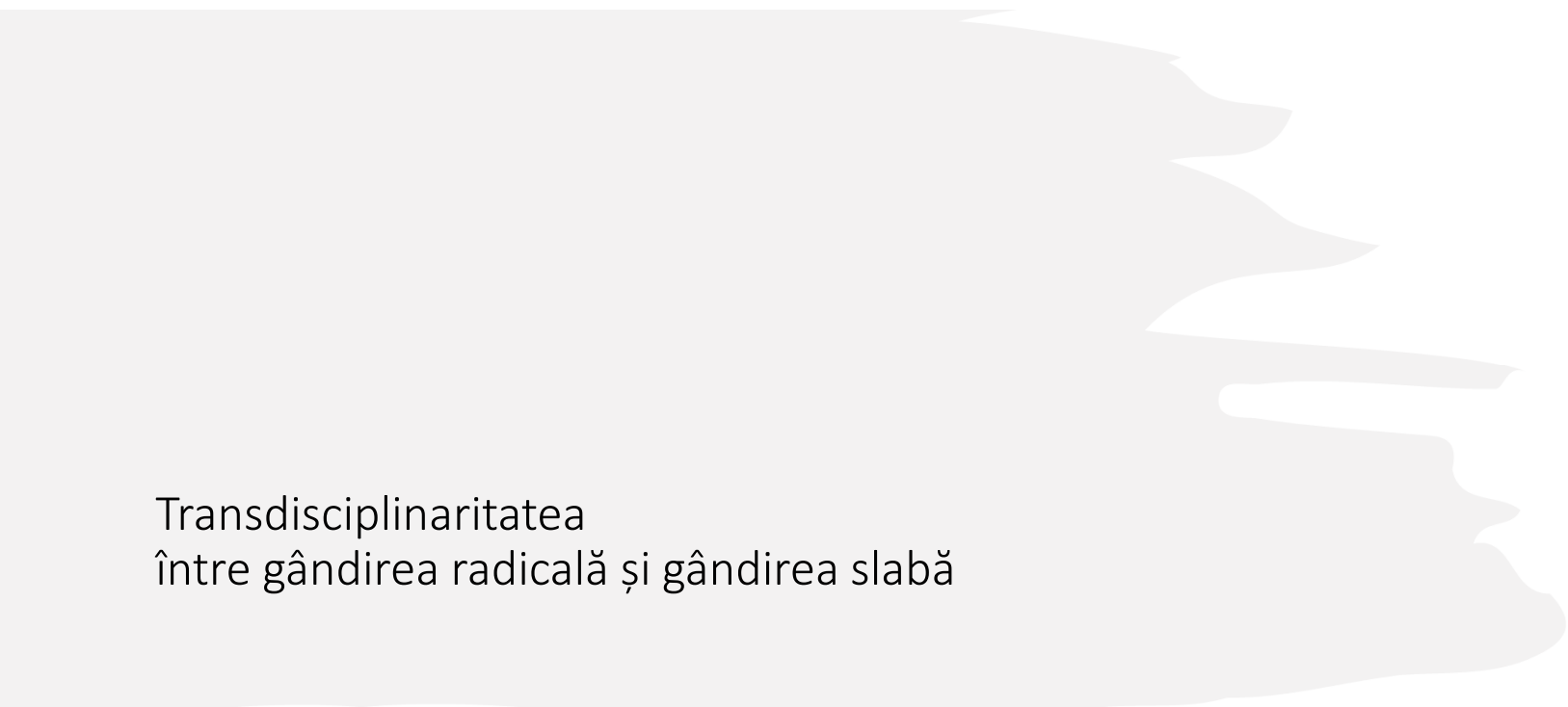
Concluzie

- hermeneutica: *aspect universal*, dialogul și întâlnirea diferenței ca moment central în înțelegere
- *hermeneutica în sine are un loc*, un set intelectual de condiții și întrebări + un public
- tradiția textului, a materialității lui, este înrădăcinată într-un *trecut cultural* și într-un *mod de înfăptuire*
- *metafora* mediază întâlnirea autentică cu conceptul de loc și cu experiența locului

Jeff Malpas: locul care mediază între subiect și obiect

Transdisciplinaritatea
între gândirea radicală și gândirea slabă

Transdisciplinaritatea între gândirea radicală și gândirea slabă

Gândirea radicală – orizontul transdisciplinar guvernat de intenții conflictuale, provocare și suspiciune

La Pensée Radicale: manifest semnat de Jean Baudrillard în 1994, sintetizând o serie de aspecte transdisciplinare care pot fi regăsite în opera unor gânditori contemporani precum Jacques Derrida, Jean-François Lyotard, Michel Foucault, Gilles Deleuze, Félix Guattari, Christopher Norris și Jonathan Culler

- deconstrucția metafizicii
- „eliberare” generală față de tradiții
- critica sistemelor fundamentale de valori
- practicile culturale ca „jocuri” de semne și limbaje
- abandonarea semnificațiilor dominante
- referințe multiple și inter-textualitate
- celebra diferențelor, simulacrelor și a „morții” Realității
- abordări excentrice și labirintine („rizomatice”)

Transdisciplinaritatea între gândirea radicală și gândirea slabă

Gândirea radicală

- critica / respingerea noțiunilor fenomenologice esențiale (ex. conceptele de „loc” de „locuire”)
- respingerea reprezentationalismului / „corespondenței la Realitate”
- reflecția interogativă cu privire la legitimitatea valorilor umaniste
- estetica neconvenționale
- respingerea ideilor raționale de „comunicare” și „consens”
- celebrarea complexității, a rupturilor și disjuncțiilor
- dezaprobarea sau susținerea atitudinii ecologice

Transdisciplinaritatea între gândirea radicală și gândirea slabă

Jean Baudrillard (1929 – 2007)

- postmodernitate și „indisciplină” creativă
- intersectarea disciplinelor: semiotica, sociologia, antropologia, economia politică și filosofia
- interes asupra noilor științe ale complexității, ciberneticii și fenomenului *mass media*
- descrierea transformării societății la nivelul „semiurgic” (producția de semne, unde economia însăși devine un semn fără semnificație)
- identificarea debutului societății semiurgice cu mișcarea Bauhaus (viziuni estetice unitare asupra lumii cotidiene) = transformare tuturor bunurilor concrete de consum în semne abstracte
- cibernetica = abstractizare, control și omogenizare, reducerea întregul mediu la un ansamblu de elemente de semnificare (planificarea urbană, arhitectura, planificarea politică, administrația)

Transdisciplinaritatea între gândirea radicală și gândirea slabă

Jean Baudrillard (1929 – 2007)

- societatea simulată: dispariția distincțiilor între aparență și realitate, suprafață și adâncime, viață și artă, subiect și obiect în zonele incerte dintre discipline
- reproducerea de obiecte și evenimente surclasează „realitatea” însăși; „digitalul” devine noul principiu metafizic
- simulacrul echivalat cu virtualul: locul unde „există Nimic mai curând decât Semnificația”
- strategia „seducției” și a „figurilor transpolitice”: trans-umanitatea = dispariția subiectului, realității, istoriei, politici, etc.
- patafizica (parodia științei, Alfred Jarry)
- accentuarea conflictuală a opozițiilor
- referința la teoria catastrofelor și științele complexității
- descrierea unui viitor enigmatic și paroxistic, dominat de obiecte inteligente care scapă controlului subiecților care le produc

Transdisciplinaritatea între gândirea radicală și gândirea slabă

Gândirea slabă (*il pensiero debole*):

- reflexivitate asociată reconcilierii, reculegerii și conversației pașnice pe marginea tradițiilor intelectuale existente (Gianni Vattimo, Richard Rorty, Wolfgang Iser, Umberto Eco, Charles Taylor, Manfred Frank, Paul Ricoeur, Michel Serres)
- efort meta-disciplinar de „unire hermeneutică”
- acceptarea antifundamentalistă și non-relativistă a pluralității
- reducerea pretențiilor dominante ale raționalității metafizice
- critica societății de consum postindustriale și a diferențierii dintre cultura „de consum” și „cultura înaltă”

Transdisciplinaritatea între gândirea radicală și gândirea slabă

Gândirea slabă (*il pensiero debole*):

- cultură labirintică și descentrată, determinată contextual și activată printr-o producție nesfârșită a semnificațiilor
- *existența identificată cu limbajul; gândirea ca o conversație publică deschisă*
- pragmatismul al folosirii vocabularelor diverse ca simple instrumente ale solidarității
- respingerea teoriilor simulacrelor
- pietate față de interpretarea mesajelor tradiției prin reparcurgere critică
- *acceptarea realităților multiple și conflictul inerent al acestora*
- descrieri revizioniste ale realității
- etici care se împletesc prin politici liberale și democratice și cu estetizările existenței
- arta înțeleasă ca ornament pe un fundal al lumii
- respingerea reprezentărilor de idei filosofice în artă sau arhitectură
- „terțul inclus”, ecologia gândirii, evitarea fundamentalismului ecologic științific

Transdisciplinaritatea între gândirea radicală și gândirea slabă

Hermeneutica = “[...] e o ipoteză slabă, care nu afirmă existența unui număr mare de credințe filosofice precise comune tuturor, ci descrie mai degrabă un climat difuz, o sensibilitate generală, sau chiar un soi de presupuziție cu care toți se simt mai mult sau mai puțin chemați să se confrunte”

- *Etica comunicării* (J. Habermas): înlăturarea obstacolelor ideologice + dialogul democratic
- *Etica redescrierii* (R. Rorty): istorii revizioniste, toleranță și „deschiderea poetică” de noi lumi
- *Etica continuității* (G. Vattimo): continuitate, privire către trecut, principiul carității, experiențe individuale în continuitatea unei comunități istorice

Arta și arhitectura: deschidere spre un orizont de semnificații, fie spre trecut (ca mărturie), fie spre viitor (ca viziune)

Adevărul în estetică este o experiență a comunității, urmărind principiile non-violenței și evitând separațiile artificiale între „cultura înaltă” și cea „de masă”

Transdisciplinaritatea între gândirea radicală și gândirea slabă

Michel Serres

- „sinteză transdisciplinară”
- abordare cu caracter „arheologic” față de teoria cunoașterii
- reconsiderarea noțiunilor de corp și multisenorialitate în cadrul gândirii
- „trubadur al cunoașterii” și „povestitor”
- conexiuni creative de idei aparent disparate: relații creative dintre științe și mituri
- acceptarea multiplicității semnificației: „pasajele” între discursurile diferite

Cartografia exploratoare a cunoașterii „nomade” și narativității „ascunse”

- extragerea de „figuri de stil, operatori și personaje” dintr-un discurs pentru a refolosi aceste elemente în alte discursuri
- *cartografia, topologia și arheologia = gândirea anti-dogmatică inspirat de științele complexității, mituri și literatură*

Transdisciplinaritatea între gândirea radicală și gândirea slabă

Michel Serres

- ideile instabilității, schimbării, transformării și devierii de la normă („dinamica non-liniară”, „teoria haosului” și „științele complexității”)
- abordarea neconvențională a științei și filosofiei prin metafore cu referințe meteorologice
- *lumea apare ca o întrețesere a multiplicăților*
- logica terțului inclus; univers supus transformărilor continue: calm și turbulență, formare și disoluție
- *intersectarea disciplinelor; mod intertextual de „țesere” în cadrul altor fire discursive*
- ***hermeneutica mediază conexiunile între cunoașterea activată prin simțuri și limbaj***

Transdisciplinaritatea între gândirea radicală și gândirea slabă

Michel Serres

- reunirea științelor exacte cu cele umaniste
- vechea cunoaștere rațională metafizică: transformările realității în limbaj, a lucrurilor în semne și a energiei în informație
- noua teorie a cunoașterii: trecerea de la metafora solidelor (geometria platonice, articularea segmentelor, zidirea) la **metafora fluidelor (fuziunea, fluctuația, aliajul, țeserea)**
- arhitectura ca doua noastră „piele”: ne pot dilata simțurile, acționând ca niște filtre sau convertoare
- **spațiul euclidian la zidarului nu exclude spațiul topologic la locuitorului**

Peisajul ca o epidermă, variind după principii topologice

Arhitectura ca „încadrare” și „îmbrățișare” de peisaj

- *arhitectura (guvernată încă de imaginile „solide” ca zidire) și peisajul (textura „moale” ca un văl) trebuie reconciliate în efortul de întrețesere, împletire, îmbrățișare și alianță pe care cele cinci simțuri le pot activa*

Transdisciplinaritatea între gândirea radicală și gândirea slabă

Michel Serres

- peisajul ca metaforă a cunoașterii: localul și globalul se întretaș
- locuirea ca înrădăcinare și peregrinare
- ontologie capabilă să oscileze ezitant între stări multiple, într-un peisaj „pliat”
- ambiguitatea, amestecurile și identitățile multiple
- **coordonate ale gândirii: negociere, ponderare, țesere**
- **cunoaștere bazată pe improvizație și tatonare**
- **corpul nostru unifică globalul (materia, energia, informația, legile) cu localul (celula, țesutul, orașul, peisajul)**
- **susținerea conversației deschise între non-experti după modelul saloanelor burgheze de secol XIX: rolul metaforei explicative**

Transdisciplinaritatea între gândirea radicală și gândirea slabă

Michel Serres

- oscilarea între realitate și imaginație
- „slăbirea” subiectului și rolul hermeneuticii între științele exacte și cele umaniste
- **hermeneutica: mediere între particular și general, creativitate și „hoinăreală” intelectuală**
- „terțul educat” (*Le Tiers-Instruit*): rezultatul enciclopedizării cunoașterii prin care se stabilesc **conexiuni între fragmente disciplinare aparent separate; praguri sau pasaje**
- **educația: înaltă formă de exersare a modestiei; set de afirmații rezervate: „Umanitatea devine umană atunci când inventează slăbiciunea”**
- o atitudine etică între și dincolo de discipline: toleranță, deschiderea disciplinară, creativitate și speranță

Transdisciplinaritatea între realitate și virtualitate

Transdisciplinaritatea între realitate și virtualitate

Realism

Martin Steinmann, „Reality as History: Notes for a Discussion of Realism in Architecture” (1998 [1976])

- trimitere la bazele epistemologice ale proiectării (Georg Lukács, *Estetica*)
- realism = critica formalismului: practica de arhitectură implicată în mod direct în faptul istoric
- realism = modalitate de înțelegere a istoriei
- realism = producția realității prin arhitectură, prin interferența cu variatele condiții sociale, politice și culturale, prin răspunsul concret dat unui context particular și prin *rezistența critică față de societatea de consum*
- realism = articularea idealului de practică profesională cu producția și consumul ei concret
- realism = reacție critică la postmodernismul „anti-realist”
- lucrurile reale sunt ocltate de aparența lor vizuală
- realism = dezvăluirea realității ascunse în spatele aparențelor
- reificarea = înlocuirea lucrurilor reale cu relațiile sociale prin construire (aparența socială camuflează lucrul real); procesul prin care relațiile sociale sunt percepute ca atribute inerente ale oamenilor implicați în aceste relații sau ale bunurilor de consum rezultate din interacțiunea socială

Transdisciplinaritatea între realitate și virtualitate

Realism

Martin Steinmann, „Reality as History: Notes for a Discussion of Realism in Architecture” (1998 [1976])

1) *planul estetic*: tipologie, stil, compoziție, formă

- detașează lucrarea de artă din lumea cotidiană prin abstractizare

2) *planul epistemologic*: modul în care realitatea este reprezentată și articulată în operă

- reșezarea operei în contextul material și simbolic al lumii; medierea între formă și conținutul vieții istorice
- intervențiile pe fragmente urbane
- critica utopiilor
- responsabilitatea înțelegerii tuturor determinărilor contextuale

Transdisciplinaritatea între realitate și virtualitate

Realism

Gianni Vattimo

- respingerea realismului în artă și a teoriei lui Georg Lukács
- arta nu generează realitatea; din contră, produce doar iluzii
- iluziile nu sunt mistificări, imagini false despre lume, care alimentează sistemul mass-media și anihilează riposta critică
- iluzia consideră realitatea în termeni estetici, atribuind prin urmare o dimensiune decorativă artei însăși (H.-G. Gadamer)
- *rolul critic al artei ca deschizătoare de perspective multiple asupra lumii, provocând astfel într-un mod non-violent condițiile nefavorabile existente*

Transdisciplinaritatea între realitate și virtualitate

Virtualitatea asociată cu tehnologia digitală ca discurs cultural

Paul Virilio, „Overexposed City” (1991)

- tehnologia digitală a abolit categoriile fenomenologice ale arhitecturii: granițele, vecinătățile, „timpul istoric”
- „spațiul-timp” = lumea rețelelor electronice de transmisie instantanee
- „spațiul modulat prin fluxurile de transmisie” = spațiul redus la protocoale audio-vizuale
- „post-urbanism” = comutare și transfer brutal între două medii prin transpunere directă; „urbanismului fără urbanitate”, compus din relații și rețele
- „interșanjabilitate” = schimburi nelimitate în rețea (*network*)
- „ubicuitate” = omniprezență, dizolvarea noțiunii fenomenologice de loc
- „distanța-viteză” = anihilarea depărtării fizice prin senzația că „totul este aproape”
- „supra-expunerea” = consecința culturală a transformărilor digitale; mass-media și retransmiterea globală a evenimentelor

Cosmin Caciuc: „Network” versus „meshwork”

Transdisciplinaritatea între realitate și virtualitate

Virtualitatea asociată cu tehnologia digitală ca discurs cultural

Paul Virilio, „The Third Interval” (1997)

- spațiile virtuale: „teletopie”, „teleprezență”, „protezarea tehnologică”
- urbanitate adaptată la „viteza virtuală”; „condiționarea electromagnetică a teritoriului”

Primul interval – timpul („semnul pozitiv”)

Cel de al doilea interval – spațiul („semnul negativ”)

Cel de al treilea interval – lumina („semn neutru”): „Deci nu este atât de mult lumina cea care iluminează lucrurile (obiectul, subiectul, calea); este natura constantă a vitezei luminii cea care condiționează percepția duratei și expansiunea lumii în calitatea lor de fenomene”

- arhitectura (intervenție de durată lungă în mediu) în conflict cu „intervalul teletopic” (prezență ultra-scurtă în mediu)
- corpul își reduce în consecință capacitatea naturală de mișcare

Cosmin Caciuc: „Network” versus „meshwork”

Transdisciplinaritatea între realitate și virtualitate

Virtualitatea asociată cu tehnologia digitală ca discurs cultural

Paul Virilio, „The Third Interval” (1997)

- practicile sociale bazate pe „instantaneul real asupra căruia, până la urmă, nimeni nu are controlul”; inerția socială; insularitate urbană, stereotipul „cetățeanului-terminal”
- credința în necesitatea recuperării fenomenologice și redobândirii realității concrete
- o cultură a rezistenței capabilă să prevină „totalitarismul digital”, fără devină reacționară, anti-tehnologică sau conservatoare
- paradoxul transmiterii electronice a datelor senzoriale (imagini, sunete, mirosuri, senzații tactile și chinestezice, cu excepția gustului)
- tehnologiile rapide de arhivare distrug înțelegerea profundă a semnificațiilor existențiale în absența narativității istorice, valide doar în „timpul leneș” al materialității lumii și al locurilor particulare
- arhitectura, alături de artele corporale precum dansul și teatrul dispune de capacitatea de rezistență fenomenologică

Transdisciplinaritatea între realitate și virtualitate

Virtualitatea asociată cu tehnologia digitală ca discurs cultural

Manuel Castells „Space of Flows, Space of Places: Materials for a Theory of Urbanism in the Information Age” (2004)

- intersectarea problemelor tehnologiei, urbanismului, arhitecturii, societății și economiei

„Spațiul nu reflectă societatea, ci o exprimă, este o dimensiune fundamentală a societății, inseparabilă față de procesele cuprinzătoare ale organizării și schimbării sociale.”

- schimbările macrostructurale sunt descrise ca fluxuri: economia globală, comunitățile virtuale, imperatiivele de mediu, etc.

(1) *Abordarea funcțională*: opoziția dintre rețelele globale și identitatea locală;

(2) *Abordarea semnificației*: opoziția dintre individualism și comunitarism (identitatea împărtășită)

(3) *Abordarea formei*: opoziția dintre „spațiul fluxurilor” (*space of flows*) și „spațiul locurilor” (*space of places*)

- spațiul fluxurilor este pliat în spațiul locurilor

Transdisciplinaritatea între realitate și virtualitate

Virtualitatea asociată cu tehnologia digitală ca discurs cultural

Manuel Castells

Teme urbane în era informațională:

(1) nodurile de schimb informațional și locurile concrete de existență cotidiană;

(2) sfera publică a comunicării, spațiile de interacțiune socială și nodurile de transport;

(3) mijloacele electronice de comunicare, noile forme de sociabilitate și comunitățile virtuale;

(4) infrastructura urbană a rețelelor electronice și organizarea fizico-socială concretă.

- urbanismul: spațiul fluxurilor în punctele nodale, „conector de experiență”, multifuncționalitate și descentrare
- *arhitectura publică*: articularea spațiului fluxurilor cu locul public; spontaneitatea utilizării, densitatea de interacțiune, libertatea de expresie, multifuncționalitatea și multiculturalismul
- exemple de politici urbane pozitive + cultura urbană a integrării : Portland, Toronto, Barcelona, Birmingham, Bologna, Tampere

Transdisciplinaritatea între realitate și virtualitate

Virtualitatea non-tehologică / de-tehologizată

Giovanna Borradori, „Against the Technological Interpretation of Virtuality” (1999)

- baze fenomenologice (H. Bergson) + poststructuralism
- respingerea conceptelor de simulacru și simulare (J. Baudrillard)
- multi-perspectivism și non-reductivism
- respingerea ideea filosofice a spațiului virtual „gol”, în opoziție cu cel real
- topologia variațiilor continue în câmpuri spațiale („raritate”, „densitate” etc.)

Virtualitatea nu este mediul ireal al arhitecturii produse prin mijloace digitale (coppii fără original sau având un original în obiectul real ce urmează a fi realizat eventual)

- virtualitatea = câmp de forțe discursive, producător de forme prin sine însuși
- arhitectura întotdeauna a dispus de un spațiu virtual, invizibil, discursiv, legat de filosofie și de alte discipline

Transdisciplinaritatea între realitate și virtualitate

Virtualitatea non-tehologică / de-tehologizată

Giovanna Borradori, „Against the Technological Interpretation of Virtuality” (1999)

- arhitectura nu adaugă obiecte / forme geometrice în spațiul existent omogen și infinit pentru a reprezenta idei, ci devine o condiție, un *catalizator de semnificație dezvăluită prin interpretare*
- renunțarea la modelul metafizic realitate → reprezentare
- reprezentationalismul = credința eronată că efectele societății informaționale ar putea fi reprezentate prin simulacre

Virtualitatea înțeleasă ca parte a realității neactualizate încă (discursivitate implicită)

- multi-perspectivism: interpretarea punctelor multiple de vedere asupra lumii, deopotrivă actualizate și neactualizate

(1) percepția topologică implică suprafață, actualizare și timpul prezent

(2) memoria implică adâncimea, neactualizatul, timpul trecut și virtualitatea

- gândirea prospectivă pornește de la memorie și percepție deopotrivă; analogia cu limitele vagi între fluidele de densități diferite care se întrepătrund

Transdisciplinaritatea între realitate și virtualitate

Virtualitatea ca ontologie a spațiului virtual

Lars Spuybroek, NOX, 2004

- proiectarea digitală pornind de la critica simulării realității
- ontologia spațiului virtual (Francisco Varela, Humberto Maturana și Maurice Merleau-Ponty)
- renunțarea la dezbaterile din jurul realismului arhitectural și tipologiilor tradiționale
- aprofundarea unei arhitecturi bazate pe relații topologice cu privire la organizarea geometrică, structură
- materialitate și percepție multisenzorială
- reconcilierea acțiunii cu percepția
- posibilitatea apariției unor noi forme cu integritate structurală

Computerul nu este folosit pentru a simula realitatea, sau pentru a genera forme tectonice exclusiv pentru cyberspațiu

Tehnologia = „mecanism conducător”; arhitectură cu implicații tectonice, neurologice, fenomenologice și cibernetice

Transdisciplinaritatea între realitate și virtualitate

Virtualitatea ca ontologie a spațiului virtual

Lars Spuybroek, NOX, 2004

- ideea adaptării continue a sistemelor mediului construit la schimbările mai largi din lumea fizică și ale corpului însuși, bazate pe auto-organizare
- formalizarea se dezvoltă dinspre nivelurile inferioare ale sistemelor spre cele superioare, nu invers, ca în modelul metafizic în care forma este impusă materiei

Topologia: transformări și variații continue; seturi de relații între sisteme și proceduri formative

Cele două faze ale procesului „morfogenetic”:

- (1) Virtualul = convergența = proces auto-transformativ; abstractizare, contracție, concentrare de informație și ordonare
- (2) Actualizarea = expansiunea = divergența, realul, formalizarea, mișcare de la abstract la concret, spre materie și structură

Transdisciplinaritatea între realitate și virtualitate

Virtualitatea ca ontologie a spațiului virtual

Lars Spuybroek, NOX, 2004

- teoria sistemelor dinamice și științele intensive ajută la o mai bună înțelegere a arhitecturii transformabile
- „procese mașinice” produc morfologii topologice cu rezonanțe biologice:
- mișcarea corpului este interpretată tot în termenii virtualizării și actualizării

„Structurarea vagului”: vagul nu se confundă cu ambiguitatea postmodernă / deconstructivistă

- *sistemele reticulate rigide* (specifice spațiului cartezian)
- *sisteme flexibile, vagi sau „fluide”* – inspirate de studiile lui Frei Otto de la Institutul pentru Structuri Ușoare din Stuttgart

(a) *flexibilitatea neutră*: „planul liber”

(b) *flexibilitatea activă*: interacțiunii corpului în spațiu, a structurii și a percepției întrețesute împreună într-un proiect non-standard; expresia necesară complexității materiale

Cosmin Caciuc: „Network” versus „meshwork”

Transdisciplinaritatea la limita disciplinei:
între *network* și *meshwork*

Transdisciplinaritatea la limita disciplinei: între *network* și *meshwork*

G. Semper, *The Four Elements of Architecture and Other Writings* (1860 / 1989)

- țeserea este cea mai veche artă, la originea arhitecturii

Alois Riegl, *Problems of Style: Foundations for a History of Ornament* (1893 / 1992)

- respingerea interpretării lui Semper; linia din artă *nu* își are origine în firul țesut;
- originea liniei este în „urmă / dără” (*trace*) = componenta de bază a desenului bidimensional și a decorației suprafețelor

Tim Ingold, *Lines* (2007)

- originea „liniologiei”: Semper + Riegl
- „a desena / *to draw*” = manipularea firelor și inscripționarea suprafețelor
- „a scrie” = originea în incizarea semnelor; relația dintre scris și desen este în gestul trasării, în mișcare, în împingere și tragere

Transdisciplinaritatea la limita disciplinei: între *network* și *meshwork*

Paul Klee (1879 – 1940)

(1) „plimbare” („walk”) = *meshwork*
linia trasată de mână liberă (pe un suport sau în aer) – dinamică, temporală și autentică:
„linia care pleacă la plimbare” ; ochii urmează traseul desenării liniei

(2) „asamblare / adunare” („assembly”) = *network*
linia trasată din punct în punct, predeterminată de punctele pe care le unește; linie statică (serie de „întâlniri grăbite” între puncte

- punctele ca momente izolate, sacadate, ale mișcării absente; „spargerea” liniei; lanțul de conexiuni

Transdisciplinaritatea la limita disciplinei: între *network* și *meshwork*

Paul Klee (1879 – 1940)

- fragmentarea „modernă” a liniei:
„călătoria orientată către destinație”
(„*travel*”); transportul
- cartografierea („*mapping*”): desenul de
mână înlocuit cu planificarea rutelor
- textualitatea („*textuality*”): narativitatea
(*storytelling*) înlocuită cu scenariul
predefinit (*pre-composed plot*)
- cartografierea și textualitatea au
transformat *înțelegerea locului: rețea
statică de conectori în locul întrețeserii
„liniilor vii”*
- locuirea („*inhabiting*”) nu este „ocuparea”
unui mediu

Transdisciplinaritatea la limita disciplinei: între *network* și *meshwork*

Urme și rute

- mișcarea *de-a lungul (along)*; linia meandrică, continuă = peregrinarea (*wayfaring*) - angajamentul direct cu locul
- „*peripatetic walking = toplan*” (Kenneth Olwig)
- mișcarea *de-a curmezișul (across)*- linia-conector = transportul mecanizat, lipsa de angajament cu locurile (*utopia, placeless place*)
- a merge *de-a lungul* = a merge *prin lume (through world)*

Meshwork: tiparele reticulare generate de animale și oameni în sate și orașe mici, țesere de mișcări în mediu „arhi-texturale” nu arhitecturale (Henri Lefebvre, *The Production of Space*, 1991)

Network = routing = transportul pe o suprafață (*across*); liniile de infrastructură taie direct teritoriul și se intersectează în nodurile de distribuție

- liniile de ocupare divid, taie suprafețele existente, pot deveni linii de graniță (*frontier lines*) care restricționează viața locuitorilor

Transdisciplinaritatea la limita disciplinei: între *network* și *meshwork*

Meshwork: cartografierea premodernă

- hărțile sunt făcute din linii: *recreeri ale parcurșurilor străbătute fizic și deci cunoscute*; „plimbarea liniei” (Paul Klee) = „*plimbarea reală pe teren*”
- liniile sunt trasate de-a lungul (*along*) locurilor nu de-a curmezișul suprafețelor (*across the surfaces*)
- hărțile medievale erau ilustrate cu povești de călătorie și cu memoria experienței trăite (*Mappa Mundi*, 1459)

Network: cartografierea modernă

- reprezintă granițe și linii de transport care ocupă teritoriul
- liniile sunt conectori, nu parcurgeri
- asamblarea rutei înainte de a o parcurge, în manieră prospectivă

Transdisciplinaritatea la limita disciplinei: între *network* și *meshwork*

Cartografierea și cunoașterea

Meshwork:

- dezvăluirea progresivă a structurii vizuale a mediului împreună cu celelalte simțuri = *sistem total al orientării corporale; integrarea cunoașterii de-a lungul parcursului*; „*path of observation*” (J. J. Gibson)

Network:

- cunoașterea modernă assemblează cunoașterea din puncte diferite și fixe; „*harta cognitivă*” (*cognitive map*) este analoagă cartografiei moderne; se obține o reprezentare cuprinzătoare a lumii, dar harta nu se constituie prin parcurgere de-a lungul traseului, ci prin asamblare de fragmente (*building up*)

Transdisciplinaritatea la limita disciplinei: între *network* și *meshwork*

Meshwork

- „nodul liniilor de viață întrețesute” / „*knot of entangled lifelines*” (liniile sunt locuitorii, iar nodul-vortex este locul); locuitorii „roiesc” în jurul locului: poteci capilare care deviază de la arterele de legătură; *meshwork*

Network

- „butuc-și-spițe” / „*hub-and-spokes*”: cercul este locul, punctele sunt locuitorii, liniile radiale sunt liniile de legătură în teritoriu; locul „conține” locuitorii; *network*

Transdisciplinaritatea la limita disciplinei: între *network* și *meshwork*

Meshwork

- drumeții (*wayfarers*) = locuitorii autentici
- drumetia (*wayfaring*) nu este lipsită de loc (*placeless*) și nici legată de loc (*place-bound*) ci o generare de loc (*place-making*); nu se face în viteză, ci în consonanță cu fenomenele lumii locuite; mișcare adecvată în timp
- *wandering line / lignes d'erre* Michel de Certeau, *The Practice of Everyday Life* (1984)
- mediul este zona de „încâlcire” a parcururilor (acțiune + percepție), nu există interior sau exterior; ecologia vieții = fire întrețesute, nu noduri și conectori în rețea

Network

- locuitorii (*inhabitants*) nu sunt localnici (*locals*); nu există o legare propriu-zisă față de loc
- locuirea (*habitation*) nu poate fi înțeleasă în opoziția sedentaritate vs. nomadism
- arhitectura și spațiile publice închid și conțin; transporturile conectează în rețea; la debarcare, călătorul are libertate doar în limitele sitului, într-o închidere

Transdisciplinaritatea la limita disciplinei: între *network* și *meshwork*

Network

- linia dreaptă a devenit sinonimă cu lumea modernă, raționalizată, carteziană: gândirea rațională împotriva percepției senzoriale, cu intelectul împotriva intuiției, știința împotriva tradiției, civilizația împotriva vieții primitive, cu cultura împotriva naturii
- materia are o textură alcătuită din fire întrețesute dezordonat – este ceea ce percepe simțurile

Meshwork

Alvaro Siza: aceste schițe, prin comparație cu desenele tehnice, transmit un sentiment puternic al mișcării, par vii pe pagină schițele, „liniile sunt active, în sensul lui Paul Klee. Ele ies la plimbare.”

- linia geometrică abstractă = joncțiunea dintre două planuri
- muchia reală în mediul construit = joncțiunea dintre două suprafețe

Transdisciplinaritatea la limita disciplinei: între *network* și *meshwork*

Meshwork

(1) *desenele conceptuale* (de obicei de mână liberă)
– echivalentul compoziției în muzică

- schița arhitecturală de mână: procesul gândirii; desenul ca o conversație: se răstoarnă convenția desenului ca practică a ilustrării
- schița de mână capturează istoria desenării pe o singură pagină

Network

(2) *desenele de execuție* – în plan, secțiune și elevație, nu în perspectivă – echivalentul interpretării în muzică, bazată pe partitură

- CAD: nu rămân modificări ale transformărilor; nu apare evoluția și progresia desenului; desene succesive în secvență genealogică

Transdisciplinaritatea la limita disciplinei: între *network* și *meshwork*

Meshwork

Kenneth Olwig (geograf, n. 1946)

- liniile meandrice ale peregrinării sunt „topice” (*topian*)
- liniile drepte moderne, analoage narațiunii progresului sunt utopice (*utopian*)
- linia fragmentată postmodernă este distopică (*dystopian*)
- *topianism* = recunoașterea ființelor umane: creaturi ale istoriei care *generează conștient și inconștient locuri*
- deschiderea pasajelor neconvenționale pentru locuitori („*ways through*”); generarea de locuri în mijlocul rupturilor și dislocărilor
- - „*drawing together*” este un mod al stabilirii locului în lume + fire noi care pot fi înnodate cu alte fire; liniile sunt cu final deschis, pot continua întrețeserea

Transdisciplinaritatea la limita disciplinei: între *network* și *meshwork*

Meshwork: desenul ca mod de a rosti gândirea

- schița de mână, aspectul narativ

Juhani Pallasmaa, *The Thinking Hand* (2009): schița este un exercițiu haptic:

„În timp ce schițez un contur al unui obiect, figură umană sau peisaj, de fapt ating și simt suprafața”.

- desenul pentru arhitect este „o punte între mintea care imaginează și imaginea care apare pe hârtie”

Network: desenul care precizează și articulează

- desenele tehnice ale arhitecților și inginerilor care transmit detalii precise despre ceea ce urmează a fi realizat sau construit

- lipsa aspectelor afective

Transdisciplinaritatea la limita disciplinei: între *network* și *meshwork*

Meshwork

- *meshwork* = întrețesere sau încurcătură de linii, fără să conecteze
- întrețeserea = mișcare sau de creștere; suprafață mată/granulată (*matted surface*), artă textilă, țesătură cu noduri, țesătură din petice provizorii (*quilt*)
- *patchwork* = topologie netedă, pâsla; fibre fără o orientare constantă și care se extinde fără limită și în toate direcțiile: spațiul *lisse* / *smooth space* (Deleuze, G. & F. Guattari)

Network

- liniile rețelei (*network*) sunt conectori: relație între puncte, independent și înainte de orice mișcare de la unul la altul
- liniile nu au durată: rețeaua este o construcție pur spațială
- țesătură omogenă cu urzeală (intersecții regulate și rectilinii) – simbolul *spațiului striat* (Deleuze, G. & F. Guattari)

Transdisciplinaritatea la limita disciplinei: între *network* și *meshwork*

Meshwork

- calitatea cinetică a liniilor de viață
- rătăcirea, lipsa mersului direct la obiect, șerpuirea în peisaj / domeniu: oprirea periodică, popasul, interacțiunea cu oamenii și privirea atentă în jur
- mersul progresului / în linie dreaptă celebrat de Le Corbusier: dependența de inovație și schimbare; informațiile confundate cu cunoștințele
- înțelepciunea nu merge în linii drepte, ci pe „căile șerpuite ale măgarului” pe teren accidentat
- adevărații cărturari sunt capricioși, curioși, captivați și uimiți de lumea în care se află; nu se vor grăbi; merg în ritmul lor; trăiesc în speranță, nu sub iluzia certitudinii; drumurile lor pot merge într-un fel sau altul, în mod imprevizibil; găsesc miezul lucrurilor și îl urmează, regăsindu-se pe ei înșiși
- orice învățare este auto-descoperire

Transdisciplinaritatea la limita disciplinei: între *network* și *meshwork*

Meshwork și blobs

- relația dintre oameni sau lucruri ca împletire de linii, ca „agățare” reciprocă
- *meshwork* = totul se „încurcă” (încâlcește) cu orice altceva
- *meshwork*: *premise că fiecare ființă vie este o linie un mănunchi de linii*
- organismele ca pete (*blobs*) nu se pot agăța în mod reciproc fără să-și piardă identitatea prin fuziune („topire”: suprafețele lor se dizolvă întotdeauna în formarea unui nou exterior)
- *în lumea petelor, nu ar putea exista viață socială*
- *toate formele de viață, pot fi descrise drept combinații specifice de pete și linii*

Transdisciplinaritatea la limita disciplinei: între *network* și *meshwork*

Meshwork și asamblare

- pata (*blob*) are volum, masă, densitate, materialitate, teritorializare
- linia nu are nimic din acestea, ci doar *torsiune, îndoire și vivacitate, deteritorializare*
- conceptul de „asamblare” = grupul uman ca o agregare de indivizi sau ca o totalitate ale cărei componente individuale sunt precizate prin rolul avut în contextul întregului
- asamblarea se bazează pe principiul petelor: „pete” care se întâlnesc într-un „întreg”, dar care își păstrează individualitatea
- asamblarea este lipsită de mișcare: este lipsită de tensiunea și frecarea dintre părți care fac posibilă „agățarea” oamenii și lucrurilor
- *principiul liniei ne permite să readucem la viață socialul: piesele nu sunt componente, ci mișcări*

Transdisciplinaritatea la limita disciplinei: între *network* și *meshwork*

Meshwork și noduri

a) Nodul nu este un bloc de construcție (fizica particulelor)

- blocul de construcție: unirea prin contact extern sau adiacență
- *nodul presupune fricțiune și întrepătrundere*

b) Nodul nu este un lanț (biologia moleculară)

- lanțurile sunt articulate din elemente rigide, dar nu are memoria conformării după îndoire
- *nodurile nu sunt articulate; păstrează în constituția lor memoria procesului de formare*

c) Nodul nu este un container (știința cognitivă)

- containerele au interior și exterior
- în topologia nodului este însă imposibil de spus ce este în interior sau în exterior
- *nodurile au doar interstiții*

Transdisciplinaritatea la limita disciplinei: între *network* și *meshwork*

Meshwork și noduri

- înnodarea = *diferențiere interstițială; nu este rezultată din simpla adăugare a elementelor*
- îmbinarea = „asamblarea aglutinantă” = A-și-B
- înnodarea = „diferențierea interstițială” = A-cu-B
- convergențe de forțe, tensiuni, frecare; angajarea directă cu materia
- *tekton* (gr.) și *texere* (lat.) converg în semnificație
- memoria fibrelor este disipată chiar în materialul frânghiei, în torsiunile și flexiunile firelor sale constitutive; același fenomen este remarcat în nodurile chertate ale structurii de lemn
- *arhitectura unei lumi formate din pământ și cer ar restabili casa ca nod în țesătura terenului, acolo unde se întâlnesc fundamentele stereotomice și tectonice*

Transdisciplinaritatea la limita disciplinei: între *network* și *meshwork*

Meshwork, linialogie și vârtej

- *linialogia / linealogy*: mersul, țesutul, observarea (urmărirea), cântatul, povestirea, desenul și scrisul: toate se desfășoară pe linii de un fel sau altul; numitorul comun al acestora este *atmosfera*
- *linialogia* cere un concept al liniei care depășește sensul îngust geometric (euclidian și cartezian)
- meteorologia necesită un concept al atmosferei care să depășească metrica geospațiului ambiental
- geometria comprimă viața în puncte și definește linia ca fiind cea mai scurtă distanță dintre ele
- meteorologia științifică modernă cartează masele în volume; căile devin traiectorii calculabile; pauzele sau momentele de odihnă devin stări de echilibru între forțe externe

Linialogie și meteorologie

mers	-----	respirație
țesere	-----	țesere / timp
observare / urmărire	-----	stare de spirit / temperament
cântare	-----	sunet / reverberație
povestire	-----	memorie
desen	-----	culoare
scris	-----	cer / semne prevestitoare

Transdisciplinaritatea la limita disciplinei: între *network* și *meshwork*

Meshwork, parcurs și rătăcire

- *compararea suprafeței solului cu un palimpsest peste care sunt suprapuse figuri succesive este înșelătoare* (ca în cazul lui Francesco Careri; suprafața pe care se merge este considerată o sedimentare istorică și geografică)
- Ingold: călătorul nu adaugă atât de mult un alt strat figurativ pe suprafața solului, pe cât *împletește pe sol un alt fir de mișcare*
- arhitectura modernă: imprimanta care „tipărește” pe hârtia albă, compoziția originală care rescrie istoria
- urmele pașilor diferă de ștampile prin textura lor, în temporalitatea lor și în înglobarea lor în terenul locuirii
- urmele înregistrează mișcarea amplasată; urmele sunt individuale; potecile sunt sociale

Transdisciplinaritatea la limita disciplinei: între *network* și *meshwork*

Meshwork, maze, labyrinth

- mersul în „spațiul încâlcit” (*maze*) = succesiune stocastică de mișcări punctate de decizii
- mersul în labirint (*labyrinth*): calea îl conduce pe cel care se plimbă; atenția acordată semnelor subtile care indică drumul; semnele țin călătorul pe potecă; pericolul nu constă în a ajunge într-o fundătură, ci în rătăcirea de la potecă
- acțiunea cuplată continuu cu percepția lui; urmărirea căii nu este atât intenționată, cât atentă (*attentional*); nu este absență (distragere) ci prezență
- *atenționalitatea* mersului + intenționalitatea de a merge la plimbare: o minte imanentă în mișcare
- intenția mersului = convergența către o origine / scop
- atenția = a fi tras de deplasarea însăși
- *maze-walker* = navigator;
- *labyrinthine pathfollower* = călător care urmează urmele

Transdisciplinaritatea la limita disciplinei: între *network* și *meshwork*

Meshwork și educația atenției

- educația nu are nimic de-a face cu obiective precum „câștigarea unei distanțe critice” sau „preluarea unei perspective” asupra lucrurilor; nu se ajunge la un punct de vedere
- expunerea nu oferă o perspectivă sau un set de perspective (ex. de la nivelul solului, diferită de cea aeriană); nu se dezvăluie lumea din nicio perspectivă privilegiată
- atenția la mers nu vine din faptul că s-a ajuns la o poziție, ci de a fi tras departe de ea, în deplasare
- percepția nu este doar despre obținerea unei perspective asupra lucrurilor: nu percepem împrejurimile noastre dintr-o serie de puncte fixe; nici nu este sarcina minții de a asambla în memorie, perspectivele parțiale obținute din fiecare punct într-o imagine cuprinzătoare a întregului; percepția continuă de-a lungul „căii de observație” / *path of observation*)
- modularea continuă a luminii + invarianții de bază ale acestei modulații = lucrurile se dezvăluie ca ceea ce sunt (ceea ce permite dezvăluirea); dezvăluirea permisă = „educație a atenției” (J. Gibson)

Transdisciplinaritatea la limita disciplinei: între *network* și *meshwork*

Meshwork și educația atenției

- *călătorul în labirint, fără scop, întotdeauna așteptând, mereu prezent, expus și totuși uluit de lumea văzută, nu are nimic de învățat și nimic de predat; itinerarul lui este un mod de viață – o tradiție chiar, în sensul inițial de a merge urmele predecesorilor*
- există pași de urmat, dar nu există un corpus independent de cunoștințe care să fie transmis mai departe; nu există nimic de transmis, nu există metode pentru a face asta
- definiția convențională a educației ca instigator = metodologia bogată, ne oferă cunoștințe gata făcute pentru labirint
- Jan Masschelein „E-ducating the gaze: the idea of a poor pedagogy” (2010): „pedagogie săracă” / slabă deschide mințile către înțelepciunea experienței

Transdisciplinaritatea la limita disciplinei: între *network* și *meshwork*

Meshwork și educația atenției

- logica labirintului, rătăcirea exploratorie, urmărirea; prețul unei astfel de prezențe este vulnerabilitatea, dar recompensa ei este înțelegerea bazată pe experiența imediată, care depășește cunoașterea; *o înțelegere pe drumul către adevăr; poetul știe puțin despre lume, dar vede lucrurile în sine*
- puterea imaginației nu stă în reprezentarea mentală, nici în capacitatea de a construi imagini în avans; imaginarea este o mișcare de deschidere, nu de excludere, iar ceea ce aduce ea nu sunt sfârșituri, ci începuturi
- înclinația imaginației este de a hoinări, de a arunca o cale înaintea sau a improviza un pasaj; nu înseamnă a urma o succesiune de pași către a scop prestabilit

Transdisciplinaritatea la limita disciplinei: între *network* și *meshwork*

Mark Linder, „Architecture Theory is No Discipline”
(1992)

- apariția explicită a noțiunii de transdisciplinaritate în discursul teoretic de arhitectură
- investigația asupra identității disciplinare și limitelor profesionale
- împrumuturile directe din științe sau filosofie ignoră adesea specificitatea arhitecturii și diferențele esențiale ale acesteia față de alte discipline
- „[...] arhitecții ar putea fi arhitecturali în formularea lor teoretică, mai curând decât teoretici în formularea lor arhitecturală”
- redefinirea statutului teoriei dintr-o perspectivă pragmatistă (Richard Rorty)
- „demers terapeutic”: eliberarea față de metafizica tradițională a „originilor autentice”
- aplicarea metodelor din științe cu scopul legitimării teoriei de arhitectură îngrădește creativitatea propriu-zisă arhitecturală

Transdisciplinaritatea la limita disciplinei: între *network* și *meshwork*

Mark Linder, „Architecture Theory is No Discipline”
(1992)

- anti-esențialism: neimpunerea „metodei” unice pentru critică sau a argumente ultime de evaluare, ci doar problematizări dependente de context abordate hermeneutic
- conversaționalism: abordarea dialogală dincolo de propria specializare disciplinară (fenomenologie și deconstrucție)
- anti-reducționismul = potențialul vocabularelor alternative + strategiile de transgresare a limitelor convenționale arhitecturii
- reevaluarea practicilor marginale (excluse sau devalorizate): „erudiția de-disciplinării”
- adevărul contingent apare doar din evaluarea semnificației în ansamblul acțiunilor și credințelor care au condus la formarea regulilor disciplinare

Transdisciplinaritatea la limita disciplinei: între *network* și *meshwork*

Mark Linder, „Architecture Theory is No Discipline” (1992)

- arhitectură a conversantă = „artefact de asistare”
- „vocabularele comensurabile” (discursurile normale sau convenționale)
- „vocabularele incommensurabile” (discursurile alternative, deviate sau neconvenționale)
- practicile normale și critice, non-conservatoare: marginale, interacționează cu discursul contemporan, redirecționând conversația arhitecturală
- practici excepționale: noi standarde și metode paradigmatic
- hermeneutica înțelegerii transculturale
- atitudinea non-universalistă
- atenția acordată contextului

Transdisciplinaritatea la limita disciplinei: între *network* și *meshwork*

Mark Linder, *Nothing Less than Literal - Architecture after Minimalism* (2004)

Interdisciplinaritate = folosirea unor metode prestabilite sau concepte comune nemodificate între discipline diferite

Transdisciplinaritate culturală = un moment petrecut la granițele disciplinelor existente, când se traduc sau se transferă concepte și tehnici, prin alterare, adaptare sau modificare

- exemplul minimalismului artistic în deceniul șapte al secolului XX: practică la granița dintre artă și arhitectură
- Colin Rowe (istoric și teoretician de arhitectură): „incorectitudinea picturală” (traducerea în arhitectură a conceptelor din pictura cubistă)
- Robert Smithson (artist): direcția „indisciplinată” artistică; „literalismul” (practica *land art*); „reprezentare fără idealizare” („aceasta este aceasta”)
- producția de semnificație numai prin referința la un context precizat (locul și momentul de amplasare al lucrării) și la materialitatea propriu-zisă a obiectului perceput

Transdisciplinaritatea la limita disciplinei: între *network* și *meshwork*

Mark Linder, „TRANS disciplinarity” (2005)

- critica apelului reacționar la autonomie și rigoare disciplinară în arhitectură
 - Transdisciplinarierea = poziție intermediară între disciplinaritate și interdisciplinaritate; investighează limitele disciplinei folosind tehnicile și conceptele existente, producând noi identități culturale individuale sau colective + redescoperi ale realității
 - Transdisciplinaritatea = investigarea instanțelor particulare ale traducerii și transferului de concepte, vocabulare și tehnici, și, prin urmare, ajungerea la o înțelegere cu discursurile specifice care constituie identitatea distinctă, deși schimbătoare, a arhitecturii ca disciplină
- 1) aparența obiectelor („Cum apare arhitectura ca arhitectură?”)
 - 2) semnificația în forma altor discipline („Cum, când și unde a putut, poate sau ar putea arhitectura să apară altfel decât ca arhitectură?”)
 - 3) „Cum este posibil să generezi disciplină în aparițiile indisciplinate ale arhitecturii?”

Concluzie: transdisciplinaritatea ca integrare,
tensiune și mediere în cunoașterea arhitecturală

Transdisciplinaritatea ca integrare, tensiune și mediere în cunoașterea arhitecturală

Integrare între formă și conținut

- tradiția de gândire = forma; maniera de gândire, independentă față tradițiile ei specifice; bază mai largă sau o schemă primară de valori (ex. maniere „fundamentaliste”, „raționale”, „slabe”, „radicale”, „ezoterice” etc.)
- tradițiile / paradigmele specifice = conținuturile gândirii, pre-înțelegerea noastră (fenomenologie, pragmatism, semiotică, postructuralism), aspectele particulare ale acelor conținuturi (ex. tipul de fenomenologie)

Erich Jantsch: teoria sistemelor și de paradigma evoluționistă și în mod particular de opera științifică și filosofică a lui Ilya Prigogine

Erich Jantsch, Julie Thompson Klein și *Network for Transdisciplinary Research* acordă mai mult interes formei decât conținutului în practica transdisciplinară

Basarab Nicolescu tinde să favorizeze conținutul, prin insistența asupra semnificației spirituale a transdisciplinarității

Transdisciplinaritatea ca integrare, tensiune și mediere în cunoașterea arhitecturală

Tensiune

- necesitatea medierii între „gândirea radicală” și „gândirea slabă”
- posibilitatea „indisciplinei” revizioniste: nu există un punct arhimedic de echilibru între două paradigme diferite sau de neutralitate perfectă
- lipsa unei definiții unice a transdisciplinarității
- slăbirea metafizicii capabile să garanteze consensul
- tensiunea creativă: condiție normală a conversației între discipline
- tensiunea nu trebuie echivalată cu conflictul
- tensiunea creativă reprezintă aici o rezistență față de sincretismul vag / obscur, respectând principiul unității în diversitate
- recunoașterea individualității fiecărui gânditor și a atmosfera generală înțelegerii ansamblului de conexiuni cu alte tipuri de gândire

Transdisciplinaritatea ca integrare, tensiune și mediere în cunoașterea arhitecturală

Mediere

- transdisciplinaritatea definește un model al „fuziunii a orizonturilor” (Hans-Georg Gadamer)
- investigarea tradițiilor cunoașterii existente și o confruntare între trecut, prezent și aspirațiile de viitor: hermeneutică
- filosofia nu patronează cunoașterea disciplinară, dar poate oferi instrumente transdisciplinare utile pentru medierea culturală
- teoria de arhitectură: mediere între concepte și discursuri, inspirată de investigațiile meta-filosofice
- transdisciplinaritatea ca o conversație cultivată, cu revizuire și reformulări; nu doar ca transmitere a informației despre forme mai eficiente de colaborare și nici doar ca un sistem prescriptiv de reguli de rezolvare a problemelor complexe
- transdisciplinaritatea operează în structuri dispersate, fluide, turbulente

Transdisciplinaritatea ca integrare,
tensiune și mediere în cunoașterea
arhitecturală

„Noi nu știm nici cum, nici dacă putem să locuim pe această falie, [...] în acest vortex: cine și-ar construi casa în mijlocul unui curent? Nicio instituție, niciun sistem, nicio știință, niciun limbaj, niciun gest sau gând nu este fundat pe acest loc mobil – care constituie fundația ultimă și care în același timp nu servește ca temelie la nimic” (Michel Serres)